

Телькінен Т. Е.
кандидат історичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 342.7

ПРО РОЗШИРЕННЯ УЧАСТІ ГРОМАДЯН У ЗАКОНОДАВЧОМУ ПРОЦЕСІ: ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Сформульовано певні пропозиції щодо внесення змін до українського законодавства з метою розширення участі громадян у законодавчому процесі. Зокрема, вважається за доцільне розробити і прийняти Закон про петиції, Закон про лобіювання, внести зміни до чинних законів «Про Регламент Верховної Ради України», «Про комітети Верховної Ради України» та нормативних актів, якими визначається порядок діяльності органів місцевого самоврядування.

***Ключові слова:** законодавчий процес, участь громадян у законодавчому процесі, модернізація, пропозиції, петиції, публічні слухання в комітетах Верховної Ради України, лобіювання, доступ громадян до сесій місцевих рад.*

Постановка проблеми. З огляду на критику українського суспільства щодо гальмування державою життєво важливих реформ постає питання: чи пришвидчено їх було б завдяки активній безпосередній участі громадян в державному управлінні загалом й у законодавчому процесі зокрема? Однозначної відповіді на нього немає, втім відповідь на питання, пов'язане із попереднім, чи є рівень забезпечення означеної діяльності громадян достатнім, переконані, є однозначно – ні! Так, до останнього часу ми мали лише право брати участь у референдумах (ст. 69, 70, 72-74 та 156 Конституції України, Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми») [1; 2], направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування (ст. 40 Конституції) [1], брати участь у розробці законопроектів у разі залучення до цього процесу з боку Комітету Верховної Ради [3, ст. 15, 16; 4, ст. 93, 103] чи Кабінету Міністрів [5, § 42; 6, п. 5]. Погодьтеся, для українця, що не є знайомим фахівцем у тій чи іншій царині або пасіонарієм, участь у розробці нормативно-правового акта могла бути або фантазією, або непересічною подією усього життя. Проте однією лише останньою законодавчою новелою – правом на електронну петицію [7] – та частковою реалізацією положень щодо громадського обговорення урядових законопроектів¹ не можна виправити відсут-

¹ На урядовому сайті «Громадянське суспільство і влада» створено механізм для спрощеного доступу громадськості до обговорень, що проводяться органами виконавчої влади: сервіс «Громадське обговорення проектів нормативно-правових актів».

ність чіткого нормативно-правового закріплення статусу громадян у законодавчому процесі. Мусимо формувати такий правовий механізм, який забезпечуватиме ефективність означеної діяльності громадськості, що передбачає комплексні зміни у законодавстві, його модернізацію, а не косметичний «ремонт». Аналізом прогалин регулювання відповідних суспільних відносин й розробкою рекомендацій переймаються деякі експерти, народні депутати, громадські організації.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Ті чи інші теоретико-практичні аспекти означеної проблеми час від часу потрапляли до поля зору українських науковців (наприклад, у колективних працях [8]) Теоретичні питання участі громадян у законотворчому процесі, проблеми реалізації ними різних форм відповідної власної діяльності тощо з кінця 2000-х років вивчаються молодим дослідником О.О. Ющенком [9]. Види правотворчості громадянського суспільства виділено Т.В. Наливайко [10]. З огляду на темпи розвитку інформатизації суспільства особливий інтерес становлять публікації, автори яких аналізують новітні форми соціальної активності громадян [11; 12]. Мають місце й конкретні пропозиції з метою вдосконалення регулювання відповідних суспільних відносин. Наприклад, пропозиція В.В. Горленко щодо прийняття закону про громадські обговорення [13], В.С. Голубовської – щодо прийняття закону про порядок законодавчої ініціативи та участі громадян в цьому процесі; організація широких обговорень громадськістю законопроектів, що приймаються; створення ефективного механізму врахування пропозицій від колективів й громадських об'єднань [12], К.В. Шустрової – щодо внесення змін до Конституції України з метою конституційного закріплення різних форм безпосередньої демократії, зокрема онлайн-петицій та правотворчої народної ініціативи [14]. Звісно, законодавчі пропозиції щодо удосконалення конституційних засобів забезпечення основоположних прав людини і громадянина, автори яких активно використовують відповідні міжнародні стандарти, теж спрямовано на формування реального й ефективного правового механізму участі громадськості у законодавчому процесі [15]. Однак масштаб змін, яких потребує законодавство, що регулює в Україні означені суспільні відносини, є, на нашу думку, безпребільшення глобальним. З огляду на це переконані, що рекомендації й інших фахівців будуть актуальними.

Мету даної розвідки становить надання певних власних пропозицій щодо розширення участі громадян у законодавчому процесі.

Виклад основного матеріалу. Вважаємо, що авторські напрацювання можуть стати у нагоді на першій стадії розробки й внесення комплексних змін до законодавства, яким регулюються суспільні відносини, пов'язані із участю громадян у процесі правотворчості.

Насамперед, на наш погляд, слід розробити й прийняти Закон про петиції. Такі акти діють в Польщі, Литві, Німеччині та в багатьох інших країнах. Незважаючи на запровадження правового інституту електронної петиції [7], з огляду, зокрема, на відсутність 100% забезпечення доступу громадян до Ін-

тернету та й не таку вже близьку перспективу досягнення означеного результату [16], даний закон, на наше переконання, не втрачатиме актуальності протягом значного часу.

Електронні петиції є лише «пробою пера» для українських громадян, які в абсолютній більшості не мають позитивного досвіду комунікації із владою. Зауважимо, що ч. 18, 21 ст. 23 вищезазначеного Закону не мають імперативного характеру і не зобов'язують органи влади, на адресу яких надіслано електронну петицію, реалізовувати викладені в ній пропозиції, на відміну від ст. 10 відкликаного законопроекту «Про право громадян ініціювати розгляд нормативно-правових актів органами влади та місцевого самоврядування» [17]. Можливо, з огляду на несталість українських демократичних традицій держава вирішила почекати, поки суспільство «подорослішає»? Напевно, подібні побоювання в сучасних умовах суспільної турбулентності мають сенс. Втім, аргументи щодо невідповідності населення до ефективної участі в правотворчості є, як свідчить історичний досвід, традиційними для тих країн, де так і не спромоглися започаткувати партнерський формат взаємовідносин особи і держави. З іншого боку, нам усім слід щодня викорінювати в собі соціальний інфантилізм, аби, по-перше, опоненти реалізації принципів «демократії участі» не посилялись на слабкість суспільства, по-друге, зазначені та інші ініціативи дослідників не залишились на папері, бо без запиту на подібні законодавчі новації з боку суспільства їх реалізовано не буде.

Доцільно також внести зміни до Закону «Про Регламент Верховної Ради України». Так, можливо, у разі ухвалення Закону про петиції є сенс запровадити спеціальний комітет з петицій, за зразком Бундестагу. У будь-якому випадку розгляд звернень громадян, предметом яких є законодавчі пропозиції, слід передати із апарату Верховної Ради України (ВРУ) (відділ з питань звернень громадян) до одного із комітетів (враховуючи задекларовану реформу комітетів ВРУ, не конкретизуємо наразі, до якого саме), що підвищить їх правовий статус.

З метою забезпечення реальної участі громадян у розробці нормативних актів, що юридично закріплюють їхнє становище в державі, також слід запровадити або розширити публічні засідання комітетів ВРУ (задля заключного обговорення переданих проектів у формі публічного обговорення й голосування), або публічні слухання в цих комітетах, як, наприклад, у Бундестазі ФРН, Конгресі США, що потребує внесення змін, зокрема, до законів «Про Регламент Верховної Ради України» та «Про комітети Верховної Ради України». Процедура публічних слухань у комітетах мусить передбачати створення спеціального форуму, де представники громадських ініціатив, недержавних організацій, пересічні громадяни зможуть висловити власні пропозиції щодо питань, які будуть предметом обговорення членами комітетів [18].

Ефективна участь окремих громадян у законотворчому процесі не є можливою, на переконання авторки, без прийняття закону про лобіювання, яким треба передбачити як суб'єктів не лише професійних, а й громадських лобістів. Згідно з текстом останнього розробленого і відомого широкому за-

галу законопроекту «Про регулювання лобістської діяльності в Україні» [19] суб'єктами лобіювання не можуть бути громадські організації тощо. Їм дозволено лише замовляти лобістські послуги. Наголошуємо, що, з огляду на світовий досвід, очевидно, що метою регламентації відносин лобіювання є не лише протидія корупції, а й створення законного механізму ефективної участі громадськості у правотворчості. Ми переконані у рівноцінності означених двочленів. Втім, наявні наразі вітчизняні законодавчі та науково-дослідницькі напрацювання щодо зазначеного питання надають прерогативу саме антикорупційній складовій законодавства про лобіювання [20]. Ухвалення законодавства щодо створення правових засад лобіювання, яким буде, передусім, унормовано лобіювання як демократичний шлях взаємодії громадянського суспільства та правової держави, передбачено Законом «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» [21]. До речі, проект цього нормативного акта розроблено громадською ініціативою «Реанімаційний пакет реформ».

З огляду на зазначене пропонуємо у законопроекті «Про лобіювання», концепція якого наразі обговорюється робочою групою при Комітеті ВРУ з питань запобігання і протидії корупції, одним із суб'єктів лобіювання обов'язково визначити інститути громадянського суспільства. Тим більше, що деякі розробники означеної концепції дотримуються позиції, яка певною мірою узгоджується із нашою [22].

Враховуючи критичне ставлення французької та німецької спільноти щодо практик лобіювання, вважаємо за потрібне наголосити на такому: запроваджуючи в Україні інститут лобіювання, слід остерігатися «косметичних» змін законів, тому необхідно, наскільки це можливо, максимально повно врегулювати відносини лобіювання. Вважаємо, що для формування у громадян довіри до практик лобіювання слід запровадити на інституціональному рівні незалежний контроль за дотриманням вищими державними посадовими особами фінансової транспарентності та передбачити кримінальну відповідальність за її порушення, зокрема за надання неправдивої інформації у декларації. При цьому корисно вивчити та використати, наприклад, досвід Франції, де спочатку діяла Комісія з фінансової транспарентності громадянського життя, а у жовтні 2013 р. прийнято закон, що набув чинності після підписання 29 березня 2014 р. прем'єр-міністром відповідного декрету, про її заміну Вищим адміністративним органом з транспарентності громадянського життя (HATVP). Під юрисдикцію нової Комісії, що контролює достовірність декларацій (одна – про фінансовий стан, друга – про інтереси та діяльність) вищих посадовців Франції, підпадають 9 тисяч осіб: міністри, члени парламенту (як національного, так і європейського), мери великих міст, високі посадові особи компаній, частина активів яких знаходиться у державній власності.

Першим і, либонь, вирішальним кроком до набуття соціального статусу учасника законотворчого процесу може стати відвідування пересічним громадянином сесії місцевої ради. Тому й нормативні положення, що встановлюють відповідну процедуру, мусять, згідно з європейською традицією, бути

чіткими і зрозумілими для кожної особи. Слід надати вичерпний перелік й зрозумілий опис процедур, яких треба дотримуватись і громадянам, і посадовим особам публічної адміністрації, аби кожен міг реалізувати право бути присутнім на сесії сільської, селищної, міської ради. Наразі не маємо цілісного проекту «Положення про порядок забезпечення доступу громадян до пленарних засідань сесії та засідань постійних комісій міської ради», аби запропонувати його як додаток до Регламенту новообраної Дніпропетровської міської ради. Втім пропонуємо внести до нього, а у разі прийняття Статуту територіальної громади міста – до розділу «Рада, міський голова, виконавчі органи ради» цього нормативного акта – положення про порядок відвідування сесії ради відповідно до п. 16 ст. 46 Закону України «Про місцеве самоврядування» [23], згідно з яким забезпечується право кожного бути присутнім на них, крім випадків, передбачених законодавством. Для цього визначити доступ громадян до пленарних засідань шляхом подання письмових повідомлень, а не письмових заяв, як це визначено чинним Регламентом [24]. Особа вказуватиме у повідомленні лише власне прізвище, ім'я та по батькові.

Таким чином, органи місцевого самоврядування з суб'єктів, що задовольняють чи ні звернення громадян, стають суб'єктами, які отримують змогу виконати свої позитивні зобов'язання щодо громадян. Вважаємо, що нормативні акти, якими регламентується діяльність органів місцевого самоврядування в усіх населених пунктах України, теж слід модернізувати в означеному напрямку. Втім зазначимо, що й наразі деякі з них певною мірою відповідають таким вимогам [25].

Висновки. Отже, підсумуємо, що модернізація регламентації участі громадян у законодавчому процесі та створення належних умов для реалізації принципів демократії участі потребує якомога швидкої підготовки та прийняття, зокрема, Закону про петиції, Закону про лобіювання, внесення змін до законів «Про Регламент Верховної Ради України», «Про комітети Верховної Ради України» та нормативних актів, якими визначається порядок діяльності органів місцевого самоврядування. Okремо наголошуємо на нагальності потреби правової інституціоналізації громадського лобіювання, що вкрай важливо задля корегування правосвідомості значної кількості громадян: від патерналістського розуміння держави до держави як «осередку конкурентів», тобто зосередження інтересів різних груп, що сформувалися у суспільстві та якими визначається зміст державної політики, від правового нігілізму до наближення перспективи його подолання та поширення у суспільстві переконання у силі права.

Бібліографічні посилання

1. Конституція України // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про всеукраїнський та місцеві референдуми : Закон України // ВВР України. – 1991. – № 33. – Ст. 443.
3. Про Комітети Верховної Ради України : Закон України від 4 квітня 1995 року № 116/95-ВР // ВВР України. – 1995. – № 19. – Ст. 134.
4. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 9 березня 2010 р.

№ 1952-VI // ВВР України. – 2010. – № 14-15; № 16-17. – Ст. 133.

5. Регламент Кабінету Міністрів України : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 р. № 905 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 9 листопада 2011 р. № 1156) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-%D0%BF>. Доступ: 01.10.2015.

6. Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики : затверджено постановою Кабінету Міністрів від 3 листопада 2010 р. № 996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF>. Доступ: 01.10.2015.

7. Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції // ВВР України. – 2015. – № 35. – Ст. 341.

8. Законодавчий процес і парламентська законодавча процедура в Україні (проблеми якості, рекомендації щодо вдосконалення в контексті європейської практики) : монографія / О. В. Скрипнюк, М. О. Теплюк, О. І. Ющик. – К. : Атіка-Н, 2010. – 92 с.; Копиленко О. Л. Законотворчий процес: стан і шляхи вдосконалення : колект. моногр. : у 2-х ч. / Копиленко О. Л., Богачова О. В. ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – К. : Реферат, 2010. – Ч. 1. – 696 с.; Погорілко В. Ф., Ставнійчук М. І., Руда Н. І. Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: проблеми теорії та практики. – К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – 356 с.

9. Ющенко О. Поняття та система форм участі громадян України у законотворчому процесі / О. Ющенко // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2007. – № 1 (7). – С. 66-69; Його ж. Участь громадян у законотворчому процесі через референдум: сутність та проблеми реалізації // Віче. – 2012. – № 21 [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/1175/>. Доступ: 30.09.2015; Його ж. Форми участі громадян у законотворчому процесі України та форми безпосередньої демократії: спільні риси та відмінності // Четвертая Международная научно-практическая конференция «Наука в информационном пространстве» (16 октября 2008 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.confcontact.com/2008oktInet_tezi/ur_yuschnko.php. Доступ: 30.09.2015.

10. Наливайко Т. В. Види правотворчості громадянського суспільства / Т. В. Наливайко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. Вип. 21. Ч. II. Т. 1. – 2013. – С. 85-88.

11. Ірха К. О. Нові категорії політичної науки в умовах мережевого суспільства / К. О. Ірха // Політологічні записки. – 2014. – № 2 (10). – С. 141-148.

12. Голубовська В. С. Законотворча діяльність в умовах розвитку інформаційного суспільства / В. С. Голубовська // Правова інформатика. – 2013. – № 4 (40). – С. 29-34.

13. Горленко В. В. Нормативно-правове забезпечення участі громадянського суспільства у законотворчому процесі / В. В. Горленко // Держава та регіони. Сер. Право. – 2010. – Вип. 4. – С. 21-24.

14. Шустрова К. В. Петиція як одна із форм безпосередньої демократії / К. В. Шустрова // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 1. – С. 55-58.

15. Рабінович П. М. До модернізації конституційно-правового статусу людини і громадянина (львівські пропозиції) / П. М. Рабінович // Право України. – 2014. – № 7. – С. 146-156.

16. Динаміка використання Інтернет в Україні. Київський міжнародний інститут соціології [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://marketing.kiis.com.ua/lang=ukr&cat=13&newsid=36#_ftn1. Доступ: 12.11.2014; Проникнення інтернету в Україні : результати дослідження холдингу *Factum Group Ukraine* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.inau.org.ua/download.php.

17. Про право громадян ініціювати розгляд нормативно-правових актів органами влади та місцевого самоврядування : Проект Закону від 22 липня 2014 року № 4346а / Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51775. Доступ: 25.09.2014.

18. Бітц Ф. Шляхи забезпечення ефективних слухань у парламентських комітетах німецького Бундестагу / Ф. Бітц // Матеріали семінару завідувачів секретаріатів комітетів Верховної Ради України «Шляхи забезпечення відкритості роботи Верховної Ради України: досвід, проблеми, перспективи». – К. : Парламентське вид-во, 2009. – С. 22-27.

19. Про регулювання лобістської діяльності в Україні : Проект Закону від 19 (20) жовтня 2010 року № 7269 / Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : w1.c1.rada.gov.ua/pls/webproc34?id. Дата звернення: 10.02.2013.

20. Громадському лобіюванню в Україні – так! // Міжнародна науково-практична конференція «Юридична наука та практика у третьому тисячолітті», м.Кошице, Словацька Республіка. 27-28 лютого 2015 р. – К., 2015. – С. 49-52.

21. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII // ВВР України. – 2014. – № 46. – Ст. 2047.

22. Інститут лобіювання в Україні та за кордоном: походження, проблеми, перспективи розвитку : науково-інформаційне видання / Д. Базілевич, В. Нестерович, В. Федоренко ; Інститут професійного лобіювання та адвокати. – К. : ФОП Москаленко О.М., 2015. – 111 с.

23. Про місцеве самоврядування : Закон України від 6 жовтня 1998 року № 163-XIV // ВВР України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

24. Регламент Дніпропетровської міської ради VI скликання : затверджено рішенням Дніпропетровської міської ради від 24.11.10 № 2/2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dniprograda.gov.ua/reglament-dnipropetrovskoi-miskoi-radi>.

25. Регламент Луцької міської ради VI скликання : затверджено рішенням Луцької міської ради від 17.12.2010 № 2/2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lutskrada.gov.ua/reglament-roboti>; Статут територіальної громади міста Ужгорода : затверджено рішенням XXII сесії Ужгородської міської ради III скликання від 21.06.2000 (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada-uzhgorod.gov.ua/public/gromada>.

Телькинена Т. Э. О расширении участия граждан в законодательном процессе: некоторые размышления и предложения. Сформулированы определенные предложения относительно необходимости изменений в украинском законодательстве с целью расширения участия граждан в законодательном процессе. Например, считается целесообразным разработать и принять Закон о петициях, Закон о лоббировании, внести изменения в действующие законы «Про Регламент Верховного Совета Украины», «Про комитеты Верховного Совета Украины» и нормативные акты, которыми определен порядок деятельности органов местного самоуправления.

Ключевые слова: законодательный процесс, участие граждан в законодательном процессе, модернизация, предложения, петиции, публичные слушания в комитетах Верховного Совета Украины, лоббирование, доступ граждан на сессии местных советов.

Telkinena T. E. An outspread of participation of citizens in the legislative process: thoughts and proposals. The author has established lack of the clear normatively-legal fixing of status of the Ukrainian citizens in a legislative process. Marks a requirement in forming of such legal mechanism, which will provide efficiency of the marked activity of society that envisages complex changes in a legislation, its modernisation. Notes that lately there are some positive changes in this area, for example, an input of electronic petitions on an address of public and local self-government authorities. An author briefly characterizes works of the Ukrainian scientists, who wrote about theoretically practical aspects of the marked problem.

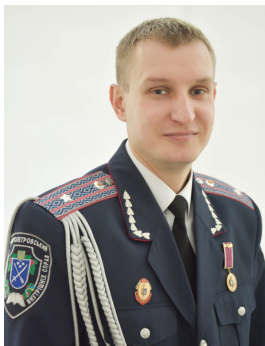
An author considers that her works can be useful on the first stage of development and

bringing of complex changes to the legislation, which regulate the public relations related to participation of citizens in the process of law creation. She formulated her own recommendations using the positive experience of other countries, such as Germany, Poland, Lithuania.

There are the next main aspects in this article. Modernisation of regulation of participation of citizens in a legislative process and creation of the proper conditions for realization of principles of democracy of participation needs rapid preparation and acceptance, in particular, Law about petitions and Law about lobbying. It is also expedient to put changes into the laws "The Regulation of Supreme Soviet of Ukraine" and "About the committees of Supreme Soviet of Ukraine". It's also considered an appropriate in normative acts which determine the order of activity of bodies of local self-government, to set clear and intelligible rules for everyone of access to the sessions of local parliaments. It's marked on the necessity of following the corresponding law of Ukraine provisions "About local self-government" and using the positive experience of communities of some Ukrainian cities. Separately T.E. Telkinena marked urgency of necessity of legal institutionalization of the public lobbying. On her opinion it will promote to update the sense of justice of many citizens, firstly, from the paternalistic understanding of the state to the understanding the state as "fellowship of competitors", i.e. concentration of interests of different groups which formed in society and which determine a maintenance of state policy, secondly, from legal nihilism to approaching of prospect of it's overcoming and distribution in society a conviction in the force of right.

Key words: *legislative process, participation of citizens in legislative process, modernization, proposals, petitions, public hearings in the committees of Supreme Soviet of Ukraine, lobbying, access to sessions of local state bodies for citizens.*

Надійшла до редакції 04.10.2015

Бабанин В.В.

соискатель

(Днепропетровский государственный университет внутренних дел)

УДК 140.12

ОНТОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ РИМСКОГО ПРАВА, АКСИОЛОГИЧЕСКИЕ УСТАНОВКИ, ИХ РОЛЬ В РАЗВИТИИ ОБЩЕСТВА

Бабанин В.В. Онтологічні засади римського права, аксіологічної установки, їх роль у розвитку суспільства. Розглянуто проблему онтологічних засад римського права, його аксіологічних установок, їх ролі в розвитку суспільства. Розкрито, що кожна правова система ґрунтується на сукупності базисних загальнозначущих соціально-політичних цінностей та ідеалів, що надають сенсу і змісту юридичним формам існування норм права і визначають їх ідейне наповнення і цілі. Уточнено, що римсько-антична епоха мала власну «формулу буття», домінантою якої була ідея про всесвітньо-історичну місію Римської держави, що визначило орієнтири розвитку римського права і зумовило пріоритет норм публічного права, спрямованих на створення умов процвітання Риму, перед нормами приватного права. Офіційні цінності римського суспільства, що втілюють модель ідеального,